

Χρήσεις και νοηματοδοτήσεις του 1821 σε μυθιστορήματα και θεατρικά κείμενα του 20ου αι.

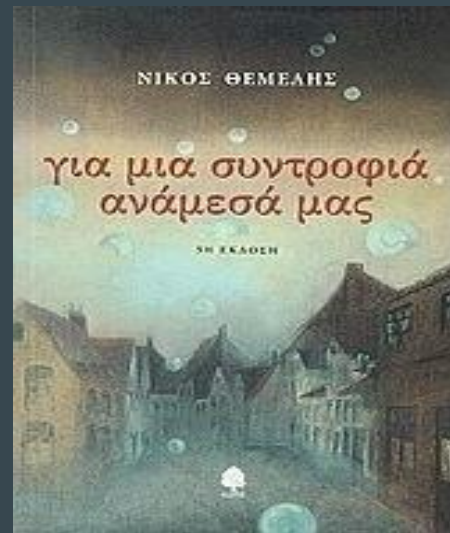
Μαρία Νέζη, Σ.Ε.Ε. ΠΕ02 1ου ΠΕ.Κ.Ε.Σ. Αττικής
Βενετία Μπαλτά, PhD, εκπαιδευτικός ΠΕ02
Νότα Σεφερλή, MEd, εκπαιδευτικός, ΠΕ02

Νίκος Θέμελης, Για μια συντροφιά ανάμεσά μας (2005)

Η αναζήτηση (1998)

Η ανατροπή (2000)

Η αναλαμπή (2003)

Ιστορικό συγκείμενο

- 2001-2005: Συζήτηση για τη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το προτεινόμενο τότε Ευρωπαϊκό σύνταγμα.
- 2004: Στην εσωτερική πολιτική σκηνή το εγχείρημα του λεγόμενου “εκσυγχρονισμού”, όπως εκφράστηκε στο πολιτικό πεδίο και από τον Ν. Θέμελη, ανατρέπεται στις εκλογές του 2004.

Ο μύθος

- **Αρχές Ιουνίου 1794** στην παροικία των Γραικών στη **Στεφανόπολη**.
- Πρωταγωνιστές είναι κατεξοχήν γραικοί έμποροι, πρόσωπα πλαστά και υπαρκτά.
- **Ο Θεοφάνης** “Έμπορος ξακουστός τρίτης, μπορεί και τέταρτης γενιάς, από πάππου προς πάππον” (Θέμελης, 2005: 17).
- Ο ευεργέτης **Παναγιώτης Χατζή Νίκου** (1709-1796), ιστορικά γνωστό πρόσωπο.
- Ο νεαρός **Νεόφυτος**, ο μικρότερος γιος του που χάνεται όμως με “τη φαντασία του σε όσα συνέβαιναν στο Παρίσιο, στον αγώνα του Ροβεσπιέρου και στα ιδανικά του”(Θέμελης, 2005:39).
- Η **Ζωή** “η μεγάλη του αδυναμία, η μικρότερή του θυγατέρα”(Θέμελης, 2005:28).
- Η **Γιαννοβιά** “η χήρα του αείμνηστου και αδικοχαμένου Κωνσταντίνου Χατζή Δούκα” (Θέμελης, 2005:76) “κόρη από τρανή οικογένεια-τι άλλο; εμπόρων- από το Κέτσκεμετ της Ουγγαρίας, που διατηρούσαν ολοζώντανους δεσμούς με τον τόπο καταγωγής τους, την Κοζάνη” (Θέμελης, 2005:77).

Το αφηγηματικό πρόγραμμα

- Κινητήρια δύναμη της **πλοκής** φαίνεται να είναι τα προξενιά, που συνοδεύονται από μια σειρά παρεξηγήσεων.
- Ο τριτοπρόσωπος αφηγητής παρακολουθεί και με αδιόρατη ειρωνεία υπονομεύει τις βεβαιότητες των μυθιστορηματικών προσώπων.
- Με την αφηγηματική τεχνική του ελεύθερου πλάγιου λόγου παρακολουθούμε τα διλήμματά τους.
- Δύο αφηγηματικοί πόλοι: επιδίωξη του αυτοπροσδιορισμού και της χειραφέτησης-αναζήτηση της **συντροφιάς**, νέων μορφών συλλογικότητας, πέρα από τους καθιερωμένους οικογενειακούς ή εθνοτικούς δεσμούς.
- Αισθηματική πεζογραφία 18^{ου} αι: *Σχολείον των ντελικάτων εραστών (1790)*, *Έρωτος αποτελέσματα (1792)*.

Η κίνηση στον χρόνο και στον χώρο

- Η διάρκεια της αφηγηματικής δράσης είναι πυκνή: “Tempus fugit...” (Θέμελης, 2005:116)
- **Χαρτογράφηση των τόπων της ελληνικής διασποράς:**

«Καταλαβαίνετε τι σημαίνει να είμαστε μπροστάρηδες εδώ και διακόσια χρόνια στο εμπόριο και να τροφοδοτούμε εμείς...τη Στεφανόπολη...εμείς την Πέστη;...Το γένος μας απλωμένο από την Ασία μέχρι την Ευρώπη, ν’ ανθεί μέσα από το εμπόριο και να ξεχωρίζει από τη λαλιά που ομιλούμε; ...»(Θέμελης, 2005: 91)

«Σε όλο το ταξίδι αναλογιζόταν με θαυμασμό τον κόσμο των Γραικών, τόσο πολυπληθή, τόσο χαμένο και σπαρμένο στα πέρατα του κόσμου, να ευημερεί και να προκόβει.»(Θέμελης, 2005:251)

«Ίσως να έρεε μέσα στο αίμα τους ή ήταν γραφτό του γένους τους όλο να ταξιδεύουν.» (Θέμελης, 2005: 324)
- Σύγκριση με Πετσάλη-Διομήδη *Μαυρόλυκοι* (1947): διαχρονία του ελληνισμού vs διασπορά του ως συστατικού στοιχείου της ταυτότητας του.

Η κοινωνική ταυτότητα των μυθιστορηματικών προσώπων

- **Γραικοί έμποροι της Διασποράς** ασχολούνται με πνευματικά ζητήματα και χρηματοδοτούν την έκδοση βιβλίων αλλά και την ίδρυση σχολείων στον απόηχο του Διαφωτισμού και της Γαλλικής επανάστασης:

“Έψαχνε ανάμεσα στους Γραικούς τους κατάλληλους για να ανοίξουν και στα μέρη τους ένα τυπογραφείο. Αναζητούσε ακόμα πρόθυμους που με τη συμβολή τους θα έφτιαχναν μια κοινή Βιβλιοθήκη ...”(Θέμελης, 2005:22)

- **Μορφωμένοι νεαροί αστοί**, εμφορούνται από νέες ιδέες “σίγουρα καλύτερες από του γεννήτορά” τους (Θέμελης, 2005:115), διατηρούν φιλικούς δεσμούς με πρόσωπα που δεν ανήκουν στην παροικία των Γραικών, θυμίζουν τους αισθαντικούς νέους της ανερχόμενης αστικής τάξης του φθίνοντος 18ου αι.

“Αν και έκρινε χρήσιμο, μπορεί και αναγκαίο, τη διάσωση της γλώσσας των Γραικών, πιο πολύ τον ένοιαζαν οι ιδέες που εκφράζανε η μία ή η άλλη γλώσσα” (Θέμελης, 2005: 247).

Αντί επιλόγου

- Η ρήξη προς το Πρότερο και όχι προς τον Άλλον συνιστά το ιδεολογικό πρόταγμα του μυθιστορήματος.
- Οι νέοι ως φορείς των νέων ιδεών και η κινητικότητα τους στον χώρο σηματοδοτούν την επερχόμενη αλλαγή στα τέλη του 18ου αι, καθώς ο χρόνος πιέζει και ο 19ος καταφθάνει.
- Ο Νεοελληνικός διαφωτισμός αντιμετωπίζεται ως μια ρευστή έννοια που ταξιδεύει στο πλαίσιο της κινητικότητας που χαρακτηρίζει την ανθρωπογεωγραφία του μυθιστορήματος.
- Η έννοια του συνανήκειν σε μια ευρωπαϊκή κοινότητα ιδεών, υπερβαίνοντας τους περιορισμούς που θέτει η γλώσσα ή η γεωγραφία, φαίνεται να είναι η απάντηση του συγγραφέα, όχι μόνο όσον αφορά την ιστοριογραφική ανάγνωση του Νεοελληνικού Διαφωτισμού αλλά κυρίως ως απόκριση στο ερώτημα για την ταυτότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τη θέση του ελληνισμού στην Ευρώπη.
- Οι νέοι με τα δίκτυα επικοινωνίας συγκροτούν τις νέες μορφές συλλογικότητας και ενδεχομένως να είναι η απάντηση.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Ακριτίδου, Μ. (2018). Όψεις του παρελθόντος του στο σύγχρονο νεοελληνικό μυθιστόρημα. Edition Romiosini <https://bibliothek.edition-romiosini.de/catalog/view/58/111/249-2#page/4/mode/2up>
- Γκίκα, Ε.(2015). «Νίκος Θέμελης: “Είναι τεράστιο ζήτημα ποια μέσα επιλέγει κανείς για να διαχειριστεί την ήττα”» στο <https://www.fractalart.gr/nikos-themelis/>
- Κατσιαρδή-Hering, Ο. (2003-4). «Η ελληνική διασπορά. Το εμπόριο ως εθνική εξειδίκευση» στο ΙΝΕΛ 1770-2000,τ. 1. 87-112. Λιάκος, Α.(2005). «Η ανακαίνιση της εθνικής ταυτότητας» Το Βήμα 6.3.2005 στο <https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/h-anakainisi-tis-ethnikis-taytotitas/>
- Πεχλιβάνος, Μ. (2003-4). «Λογοτεχνία 1770-1821. Ανάμεσα στην ωφέλεια και την τέρψη» στο ΙΝΕΛ 1770-2000 τ. 2. 181-197.
- Stoianovich, Tr. (1979). «Ο κατακτητής, ορθόδοξος, βαλκάνιος έμπορος», στο Σπ. Ασδραχάς (επιμ.), Η οικονομική δομή των βαλκανικών χωρών (15ος-19ος αιώνας), Αθήνα 1979, σ. 287-345.